

Mediální výchova v ČR: k zavádění nového tématu do vzdělávacího systému

posudek rigorózní práce

autor Mgr. Radim Wolák, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

oponent Mgr. Pavel Kapoun, Ph.D., Pedagogická fakulta Ostravské univerzity

Význam a aktuálnost tématu

Mediální výchova a gramotnost jsou stále významnými tématy, takže každé kvalitní pojednání o této problematice má svou důležitost. V poslední době mediální výchova zdánlivě ztrácí na aktuálnosti, protože ve většině škol se již dávno „zabydlela“ a pro část učitelů se po ztrátě původního elánu stala rutinou. Od zavedení mediální výchovy do škol se také významně změnila mediální návyky mladé generace, která nejenže téměř vůbec nečte noviny, ale také televize už pro ni není hlavním médiem. Pro kvalitní diskusi o současném stavu a dalším směřování mediální výchovy jsou poznání východisek a historie mediální výchovy, které nabízí předložená práce, velmi důležité.

Cíle a práce

Autor uvádí: „cílem rigorózní práce je popsat základní kontury a specifika procesů zavádění mediální výchovy v českém prostředí“. Deklarované zaměření práce je tedy historicko-popisné a tomu odpovídá i její pojetí a obsah.

Práce je rozvržena do tří kapitol. První, rozsahem menší kapitola je věnována východiskům a tématům mediální výchovy. Druhá a třetí kapitola obsahují popis historie mediální výchovy a jejího zavádění do škol v českém prostředí od myšlenek Jana Ámose Komenského až po nedávný vývoj. Na konci obou kapitol je zařazeno krátké shrnutí a diskuse. Autorova znalost mediální výchovy, o které svědčí také poměrně podrobný popis její historie, by opravňovala k jeho vlastním, rozsáhlejší interpretacím a případně také k obsáhlejší návrhům inovace mediální výchovy v českých školách.

Teoretická část

První kapitola se zabývá závažnými, složitými a obsáhlými problémy od zesilující se medializace přes proměny obsahu vzdělávání až po koncepty výchovy k mediální gramotnosti. Dobře je pojednáno téma medializace. Autor tento fenomén nejenom podrobně popisuje, ale upozorňuje na problematiska fakta, například že média jsou dnes především komerčními podniky, které se snaží vplynout do kultury konzumní společnosti. Autor pojednává o médiích jako o homogenním celku a nerozlišuje například mezi médii veřejné služby a komerčními médii.

Diskusi může vyvolat druhá část první kapitoly, která se zabývá obsahem a proměnami současného vzdělávání a vzdělanosti. Autor naznačuje různé „megatrendy“ ve vzdělávání, u kterých mnohdy platí, že „přání je otcem myšlenky“. Poslední podkapitoly se zabývají obsahem a složkami mediální gramotnosti a vývojem různých konceptů mediální výchovy. Autor zde odkazuje na myšlenky a studie mnoha českých i některých zahraničních autorů a tato část je završena doporučeními Evropské unie a směrnicemi Evropského parlamentu. Zde je konstatováno, že mediální výchova je jedním z hlavních činitelů demokracie a získání kompetencí pro 21. století. Neplatí zde opět, že „přání je otcem myšlenky“?

Výzkumná část

Druhá, nejrozsáhlejší kapitola se zabývá vývojem a změnami pojetí mediální výchovy jako součásti českého vzdělávacího systému, její konceptualizací a institucionalizací. Tato kapitola je velmi zajímavá a dokládá autorovu znalost problematiky. Za zmínku stojí podkapitola 2.2., která pojednává konceptualizaci mediální výchovy ve 20. a 30. letech 20. století. V tomto období je se objevují náměty a pokusy zavést do výuky tehdy nová média – film a rozhlas – a na stránkách měsíčníku Duch novin se vede první ucelená odborná diskuse o potřebě, podobě a možnostech realizace mediální výchovy v českých zemích. Druhá kapitola dokazuje, že mediální výchova není vynálezem posledních dvaceti let a že není s nástupem každého nového média nebo generace vždy úplně nutné opakovaně „objevovat Ameriku“. Jak autor správně poukazuje, mediální výchova není jenom českým specifíkem, ale podobná diskuse a vývoj probíhal i v zahraničí a čeští badatelé s nimi byli obeznámeni.

Stručně je pojednáno období od konce 2. světové války do roku 1989, což autor zdůvodňuje tím, že „dané období ještě čeká na své odborné zpracování“. Naopak podrobně je pojednáno dění v oblasti mediální výchovy po roce 1989. Zpracování této části svědčí o autorově znalosti tématu, kterou dokládá také řada citací a odvolávek na různé dokumenty. Tato část práce je zpracována detailně, takže její shrnutí by kromě několika prostých konstatování mohlo nabídnout také interpretaci dosažených zjištění a možná také „zpřehlednění“ grafickou formou (vývojový diagram nebo pojmová mapa).

Ještě podrobněji je zpracována třetí kapitola, která je kromě vývoje mediální výchovy v nedávné minulosti věnována rovněž vznikajícím metodickým dokumentům a studijním oporám a implementaci mediální výchovy do škol. Autor v textu upozorňuje i na některé výzvy mediální výchovy, mezi které patří dosud nezpracovaná komplexně pojatá didaktika mediální výchovy.

Interpretace výsledků a diskuse

Autor ctí historicko-popisné zaměření práce a vyhýbá se příliš odvážným interpretacím, kritickému hodnocení nebo vlastním návrhům na zlepšení. Přesto i některá suchá konstatování vždy ne zcela ideálního stavu mediální výchovy podněcují čtenáře k přemýšlení (viz otázky k obhajobě).

Využití práce

Práce je zdrojem inspirace a podnětem k přemýšlení, ale především je popisem historie zavádění mediální výchovy do českých škol. Některé historické etapy jsou popsány velmi podrobně, některé poněkud méně. Pokud by chtěl autor v bádání o tématu pokračovat, stálo by za úvahu, zda nedávnou minulost nepodchytit také přímým výzkumem mezi nejdůležitějšími aktéry mediální výchovy – učiteli a žáky.

Formální zpracování

Práce má výhradně podobu souvislého textu, který je doplněn velmi obsáhlými poznámkami pod čarou. Tato podoba je pochopitelná vzhledem k zaměření práce, přesto by stálo za úvahu, zda souvislý text oživit a některé informace přehledněji vyjádřit obrázky a fotografiemi, tabulkami, vývojovými schématy nebo pojmovými mapami.

Použitá a studijní literatura

Seznam použité a studijní literatury je rozsáhlý, což dokládá, že se autor problematice věnuje dlouhodobě, má nastudovanu řadu publikací a dokumentů a bezpochyby je odborníkem na danou oblast. Poměrně málo je zastoupena zahraniční literatura, což je pochopitelné vzhledem k zaměření na českou problematiku, nicméně zasazení do širšího kontextu, srovnání se zahraničními zkušenostmi a inspirace zvenčí by práci jistě prospěly.

Silné a slabé stránky práce

Silnou stránkou je autorova nezprostředkovaná zkušenost s mediální výchovou ve školách a výuce, protože sám působil jako učitel a také lektor učitelů mediální výchovy. Autor mohl svých kontaktů se učiteli využít a realizovat výzkum v terénu, kterým by doplnil své závěry na základě analýzy literatury a dokumentů. Tento terénní výzkum může být zaměřen na objekty mediální výchovy, tedy na pocity, názory a hodnocení ze strany žáků, kteří bývají v publikacích o mediální výchově občas opomíjeni.

Celkové hodnocení práce

Autor našel a zpracoval mnoha dokumentů a jeho práce o zavádění mediální výchovy do škol je velmi dobře podložená. Tím je užitečná pro zkušené odborníky, kteří v ní najdou celkový přehled problematiky a jistě i řadu pro ně neznámých informací. Práce může sloužit také jako jeden ze studijních textů pro začínající adepty mediální pedagogiky (i když toto pojednání nebylo zamýšleno jako učebnice).

Práce splňuje požadavky na rigorózní práci a doporučuji ji k obhajobě.

Otázky k obhajobě

Jsou opravdu tradiční masová média tak silným nástrojem socializace, když se od nich mladá generace čím dál více izoluje?

Mohou dnešní žáci zvládnout naučit se to, co minulá generace, nově dosáhnout různých gramotností od mediální přes environmentální až po finanční a ještě k tomu nabýt klíčových kompetencí pro 21. století?